

הענין השלישי.

ספרו לי אותם התלמידים בשם הרב הנזכר ע"י מעשה שבא לפניו שהשכור הנמור שהגיע לשיעור האמור עליו במס' עירובין (עירובין ס"ד:) שאינו יכול לדבר לפני המלך, וכן שנאמר עליו שם שאם התפלל תפלתו תועבה, שלא נאמר כן אלא דוקא בתפלה שצריכה כונה יתירה, אבל לקריאת שמע וברכותיה יצא ואינו צריך לחזור.

וצווחו עלי מתוך דבריו על שהצרכתיו לחזור ולהתפלל מכל וכל אף בק"ש וברכותיה, והיו אומרים לי דרך סברא, שמאחר שאין צריכות כונה מה לנו ולשכרותו, אלא א"כ בפסוק ראשון.

ואף אני משיבם, שכל הקורא את שמע מדבר לפני המלך הוא, ואם לפני מלך בשר ודם אינו יכול לדבר מתוך שדבריו מבלבלים ודעתו נטרפת, לפני מלך מלכי המלכים לא כל שכן, ואין קריאה זאת בכלל דברים שאין בהם כונה אלא דברים שאינם, והוא שאמרו עליו תפלתו תועבה. ובתלמוד המערב (ירושלמי תרומות פ"א ה' ע"א.) אמרו תפלתו גדופין, כלומר שנכשל בדבריו, ואומר היפך המכוון. וא"כ אף בקריאת שמע ובכל הברכות כן, ונקט תפלה וה"ה לאידך. וסוף הדברים חזרו וצווחו שהרב הנזכר הביא ראייה לדבריו ממה שאמרו בירושלמי במס' תרומות (ירושלמי תרומות פ"א דף ה'. וכן בבבלי פ"א ס"ו.) על משנת חמשה לא יתרומו האלם והשכור והערום והסומא ובעל קרי, שאמרו עליה שם (שם בירושלמי בגמרא), יש מהם משום ברכה, ויש מהם משום שאין יכולין לתרום מן המוכחר, אלם וערום ובעל קרי משום ברכה, ר"ל שאין יכולים לברך, שכור וסומא משום שאין יכולין לתרום מן המוכחרים, אלמא הא משום ברכה לא, דראויים הם לברך, ומכאן גזר הרב שהשכור יוכל לברך, והוא הדין לקרות את שמע וכל הברכות, ואף הר"מ ז"ל הביאה כן בספר זרעים (תרומות פ"א ט"ו).

נמתי להם בני, ממקום שבא הרב ללמוד כן אנו למדים את שיטתינו, והוא שאח"כ אמרו שם, אבא בר רב הונא אמר שהוי אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תחנונים, שכור אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו גדופין, איזהו שתוי

[כל] ששטה רביעית, ואיזה שיכור ששטה יותר. תמן אמרין כל שאינו יכול לדבר לפני המלך, ר' ועירא (שם ע"ב). בעי קמי ר' יוסה [איסי], שכור מהו שיכרך, אמר ליה ואכלת ושבעת וברכת אפי' מדומדם לא צריכא דלא, ופי' הדברים לדעתנו, שהשכור שאמרו תחלה שמעם מניעת התרמיהו משום שאינו יכול לימול מן המוכר, ולא ממעם ברכה, לא שכור גמור אלא שהיו, ומצינו כיוצא בתלמוד שלנו שהרי בראשון של שבת (שבת י'). אמרו על סוגיא הבאה על משנת לא ישב אדם לפני הספר וכו' מנחה לא שכוח בה שכרות, ערבית שכוח בה שכרות. ובאחרון של העניתי אמרו מנחה דכל יומא שכוח שכרות, כלומר ושכור אסור לישא את כפיו גזרינן. וא"כ קשיין אהדדי, הכא משמע דשעת מנחה שכוח בה שכרות, והתם משמע דלא שכוח, אלא דמתרצינין דכל לגבי כהני כנשיאת כפים אף השתוי קרוי שכור, מה שאין כן בתפלה, דשכרות דמנחה אינו שכרות גמור, אלא שהיו, שנוהר הוא מרוב שכרות, מצד שצריך לישא וליתן עם הכריות, אבל שכרות של לילה הוא במוח. על אריכות הלילה ועל רוב שינה שבו, והוא בא לידי שכרות גמורה, והרי למדת שהשתוי קרוי לפעמים שכור, וכן אתה מוצא במקומות אחרים, אבל שכור גמור, והוא שאינו יכול לדבר לפני המלך מצינו חלוק בינו לבין שתוי, וכדאמרין לעיל. וכן בעירובין (ס"ד ע"א) אמרו שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה, ועל רוב שינה שבו, והוא בא לידי תועבה, ור' ועירא² בעי בשכור זה מהו לברך, ואמר לו ואכלת ושבעת וברכת—כלומר בכדי שביעה, אבל כל שנשתכר לא—ואפילו מדומדם—ר"ל שנתאדמו פניו מחמת היין—לא צריכא דלא, כלומר אין צריך לומר שאינו מברך. ואף בבביתא (תוספתא תרומות פ"ג ה"א) אמרו אדם לא יתרום מפני שאינו יכול לברך, שכור לא יתרום מפני שאין בו דעת, ואע"פ דלענין דיני ממונות ועונשים אמרו הרי הוא כפקח לכל דבר בוז אמרו מפני שאין בו דעת, כלומר ופי' ידבר תהפוכות ואין שום מקום לתפלתו. ושאלו בה אח"כ (ירוש' שם) מהו לקרות את שמע—ר"ל שכור זה—ואמרו חד חסיד שאל לאליהו וזכרו לטוב, שכור³ מהו לקרות שמע, וא"ל לא יראה בכך ערות דבר קרי ביה ערות דבור, תני חזקיהו בין לקרות בין לברך, כלומר כל שהוא ברכה והזכרת השם אסור בה. ועדיין הם אומרים ששאלת מהו לקרות לא השיבו בה כלום, ותשובת אליהו על ערום היתה ואין גורסין בה ערות דבר ואין גורסין בה רק ערות דבור⁴ ומכאן פסק הרב הגזכר שבק"ש נשארה שם בספק ומסתברא דקורא כשאר ברכות.

י' העניתי כ"ו: ועיין שם תוספ' ד"ה מנתה ונעילה שמקשה כזה וכתרץ באופן אחר.
 י"ח תנור להירושלמי תנ"ל תרומות פ"א דף ה'.
 י"ב ובאמת לפנינו בירושלמי הגירסא ערום מהו שיקרא ק"ש. ותר"ש לתרומות פ"א ס"ו
 טביא הירושלמי הזה בלשון זה: חד חסיד שאל לאליהו מהו שיקרא את שמע וכו' ולא
 נרם לא ערום ולא שכור.
 י"ג כן בכ"י ולא ידעתי לתקנו.

שאלו ומה תשובה מערום לשכור. ועוד מהיכן נסתפק בערום שיהא מותר לקרות, זה לא היה ולא נברא, והראיתי להם ספר מדויק בנוסח שלנו, וכן נראה שהם גורסים בשאלת ר' זעירא במהו לברך לא צריכה, כלומר אפילו מדומדם, כלומר שנתאדם כחמת יינו אינו צריך שאלה דודאי מברך. ואף לדבריהם אפשר לי לפרש דוקא ברכת המזון מצד שעל עסק אכילתו ושתייתו היא באה, אבל שאר ברכות הרי הן בכלל שאלה דק"ש, ואינו לא קורא ולא מברך אלא שבכל הספרים מצאהי לא צריכא דלא.

הענין הרביעי.

הוא שהיה לי משא ומתן עם אותם התלמידים על ידי מעשה בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת, שאנו נוהגים להבדיל בלילה שעבר התענית בורא פרי הגפן והמבדיל, ונעשו כמתמיהים עלינו על כך, וספרו לי בשם הרב הנזכר שלא היה מבדיל כלל, והביאו לי ראיה ממה שהרב אלפאסי ז"ל פסק כן בפרק ערבי פסחים.

נמתי להם בני, אדמתביתו לן מהרב אלפאסי ז"ל, סייעו לן מדברי הרב רבינו משה ז"ל² שפסקה עד יום רביעי, וכמו שאף אנו כתבנום במסכתא פסחים, וכן מדברי רב עמרם³ שכתב ומבדיל ביציאת תשעה, אבל לא על האור, אלא שתבינו שדבר זה מחלוקת ישנה בין הגאונים, ואינו אוטר על שאינו מבדיל שהוא טועה, ולא על המבדיל שהוא שוגג, אלא שאני אומר שדברי המבדילים נראין יותר. ועיקר המחלוקת תלוי במה שאמר (פסחים ק"ו.) בההיא דאמימר אקלע לאתרין וכו' שמע מינה תלת וכו', והם גורסים ש"מ לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כולו. ויש לפרש דוקא כל היום, הא טפי לא. ואף הרב אלפאסי ז"ל פסקה כן, והם מפרשים המעם מפני שאין הברלה במחרת מוצאי שבת מדין תשלומין, אלא שמאחר שהיום הולך אחר הלילה כל מחרת מוצאי שבת זמנה הוא, ואם כן כשעבר זמן התענית עבר זמנה ואין לה עוד תשלומין. ומ"מ אנו גורסים מבדיל והולך כל השבת כולו, וכן נראה יותר, דהא דלעיל מינה אמרינן בהדיא (שם ק"ו.) אמרי בני ר' חייא [מין] שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך בכל השבת כולה, ועד כמה [א"ר זירא] עד רביעי בשבת, ואם איתא דבהא גרסינן כל היום כולו, קשיא אההיא דלעיל, ולא נשמט בעל התלמוד, שלא להקשות מו לזו, אלא ודאי הגירסא דוקא כך היא, ושמא תאמר והלא מ"מ אתה מודה שמתורת תשלומין הוא ומכיון שלא נתחייב בראשון היאך משלם מה שלא נתחייב בו בשעתו, והרי בחגיגת

¹ ומביאו הכסף כשנה בהלכות שבת פכ"ט ה"ד.

² ברמב"ם הלכות שבת פכ"ט ה"ד הגירסא עד יום שלישי, ועיין כ"מ שם.

³ עיין סדר רב עמרם צד 43 בסוף העמוד.

שיש לה תשלומין כל שבעה אמרו (הגינה ט'). שאם היה חיגר בראשון ונתפשט בשני, אין כאן תשלומין, הואיל ובזמנו לא היה בר חיוב, אין זה כלום, שזה בזמנו בר חיוב היה אלא שהתענית מפקיעו וחיובא מיהא עליה רמיא, וכן אפשר לפרשה שלא מחמת תשלומין אלא שעד רביעי בשבת מוצאי שבת הוא קרוי וזמנה הוא, וכמו שהביאו שם בהדיא בשמועת בני ר' חייא ההיא דיאתמרא גבי גימין חדא בשבא תרי בשבא, והלת בשבא, בתר שבא, ומתוך כך ראוי להכדיל ומברך בפה"ג והמבדיל, אבל לא על האור ולא על הבשמים, וכן נהגו בכל גלותינו מימות הגאונים והרבנים, והדבר נראה מן הראיות שכתבנו ומן הסברא שלא תהא שבת יוצאה בלא הבדלה, ומה שהזכרתם בשמה שלכם שלא תקנו הבדלה על הכוס אלא כשהעשירו, ובמ"ב הרי כולנו עניים, והמקרא צווח ואומר זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה וכו' מלי דבריהותא הוא, ועוד שהרי כשהגיע זמן הנחמה חזר העושר למקומו, וגדולה מזו נראה לי שאף לדעת הגורסים כל היום כולו, כל שנתחייב בדבר, ומצד אחר אתה מפקיע חיובו כגון זה שאין הפקעתו אלא מפני שאי אפשר לו לשתות, כל שעבר אותו האיסור ראוי הוא לתשלומין, שלא נאמר כל היום אלא במקצת פשיעה כגון מויד שהוא פשיעה גמורה, או ששכח שהוא קצת פשיעה, ואע"ג דבשמועתא דאמימר אתמר אייתי ליה שכרא ובת שוות, ועלה אמרי שמע מינה לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום לדעת הגורסים כן, ואיכא למידק הא מפי לא, אינו כן אלא דעובדא כי הוה הכי הוה, והוא לא למד ממנה אלא מה שראה, ומ"מ אפשר שאף לאח"כ היה מבדיל ודלא למפלג בהדי בני ר' חייא, והרבנים ברורים.

הענין החמישי.

נהגנו ג"כ בכל גלילותנו מימות הגאונים והרבנים שהיו שם מימי קדם, שכל שהאירוסין והנשואין באים כאחד מברכים ברכת אירוסין וברכת נשואין על כוס אחד¹ ואף זו כשראו אותם התלמידים כן, נעשו מתמיהים עלינו וצווחו עלינו משמועת מברכים ברכת חתנים בבית חתנים וברכת האירוסין בבית האירוסין (כתובות ז' ז') וכן מדין מצות חבילות חבילות (פסחים ק"ב ז')². נמתי להם בני, מה החרדה אשר חרדתם אלינו? ומה מצאתם בנו עול? התחשבו שנעלמה שמועות ברכות ארוסין וברכת חתנים מאבותינו ומרבנותינו הגדולים? וכן צער נגלול חבילות. אלא הוי יודעים שבימי רבותינו היה

¹ וכן פסק רש"י ז"ל בס' האורה ה"ש עמוד 179 ס' ז' הוצאת בוגר.
² יועיין כ"ו במנהיג לאבן הירחי בשם הירושלמי ז"ס ספרים אשר בקשתי ולא מצאתי שם (פ"א) רק לענין הוצאת שני כ"ה.

מנהגם לקדש בשעת השדוכין וליתן זמן כפי המתונה, או מן הסתם שנים עשר חדש לכתולה ושליש יום לאלמנה ואמרו ע"ז מברכין ברכת חתנים בבית חתנים ר"ל במקום שנכנסה לחופה, אבל בבית האירוסין ר"ל בשעת קדושין אין מברכין בו שבע ברכות אלא בבית האירוסין לבד, אחר שאינה שעת חופה, וזהו שהקדומו ברכת חתנים לברכת אירוסין, כלומר מברכין שבע ברכות בשעת החופה, אבל לא בשעת אירוסין, ואם ללמד שאין מברכין אותם כאחד, היה לו להקדים ברכת אירוסין, והיה לי לומר מברכין ברכת אירוסין בבית האירוסין וברכת חתנים בבית חתנים, וכן אמרו למעלה ממנה בריתא אחרת, מברכין ברכת חתנים בבית חתנים, ר' יהודה אומר אף בשעת אירוסין מברכין, וביהודה שנו כדי שיהא לבו גם בה, כלומר שביהודה נהגו ליחד החתן והכלה בשעת אירוסין ולבא עליה מיד, והיחוד היה להם במקום חופה להתר ביאה זו, אע"פ שלא לשם נישואין היתה אלא מפני גזירות השמדים ואונסין שהיו שם, על דרך מה שאמרו תבעל להגמון תחלה? והיו מבוזים להכניס אהבה ביניהם עד שאסח"ו יארע שום אונס תהא אהבת הארום חקוקה בלבה ולא תבעל לשום אדם ע"י פתוי אלא באונס גמור.

וע"ד שאמרו (סנהדרין כ"ב): אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. ומתוך כך תקנו לברך שבע ברכות אף בשעת אירוסין אחר ברכת אירוסין מיד בחופה כל דהו, מפני שכלה בלא ברכה אסודה לבעלה כנדה (ביוש ססכת' נלה), ומעתה הוא הדין בכל מקום שנוהגין להיות האירוסין והנשואין כאחד שעושין כן, ובחופה שאני רגילין אחר ברכת אירוסין לעטף על ראשו מצנפת הכלה ושניהם תחת המלית, ואין ספק שעל כוס אחד היו מסדרים את הכל. וכן הדין בכל מקום שנוהגים כן, שלא אמרו בשנוי מקום ובשנוי כוס אלא לפי הרגיל בזמנם שהיו מקדשין בזמן אחד ובבית אביה, ונושאים בזמן אחר ובבית הבעל, אבל כל שהדבר נעשה כאחד, אף הוא נעשה על כוס אחד, ובזו קדושין ונשואין נעשין כאחד, שהחופה נעשית בעיוטף מצנפת הכלה על ראש החתן.

ומה שהם באים לחלוק על כוס אחר משום חבילות חבילות אין זה כלום. מידי דהוה אקדושא ואבדלתא שמסדרים אותם על כוס אחד ביקנה"ו ומפני שקדוש והבדלה שניהם באים לענין אחד, והוא קדושת שבת, ואף קידושין וחופה שניהם לדבר אחד נתכוננו ואין לחופה שום עיקר בלא קידושין וגמר קידושין היא אע"פ שגדולי צרפת כתבו בה מראש תנ"י

¹ לפיננו בנמרא: אמר אביו וביהודה שנו מפני שמתיוחד עמה וע' תוספתא כתובות פ"א ה"ה, כתובות ג': תבעל למפטר תחלה.

² ובמנהגי (ברלין תרמ"ו) דף צ"א—צ"ב: וחופה נקראת ע"ש שחופה אותה בטליתו וכו', ע"כ מנהג צרפת ופורבנצא לתת מפה צבועה בראש ביניהם וזכר לפריסת הכנף שפורשין כנף בגדו עליה וכו'.

³ לכן בכ"י, ואין ספק שצ"ל ומדאשתני קטלא אשתני כסא, והוא מליצה תלמודי כחובות מ"ה, אישתני גופא אישתני קטלא.

קמלא אשתני כסא, מילי דבריחותא נינהו. דהא קידושא ואבדלתא אשתני ליה טפי, דמלאכה בשבת בסקילה וכיום טוב בלאו, ולא אשתני כסא. ועוד שהרי בכל מקום נוהגים לסדרם בברכת המזון הן ביום ראשון לכלם, הן בשאר ימים לפנים חדשות, או ברכת אשר ברא אף בלא פנים חדשות, וכל שכן שברכות. חתנים חלוקות מברכות המזון יותר משל ברכת אשר ברא אף בלא פנים חדשות, וכל שכן שברכות חתנים חלוקות, אלא שהדברים ברורים כשימתנו, כל זמן שיהיו האירוסין והנישואין בזמן אחד כמנהג שלנו, ואחר כן ע"י גלגול זה, הגידו לי בשם אותו הרב שהיה מנהיג לחתום בברכת אירוסין ברוך אתה השם מקדש ישראל, ולא היה חותם בה ע"י חופה וקידושין, והשיבותי להם, כמה רב נבורינו שאתם דורשים ומוסיפים וגורעים להחליף את הגירסאות ולשנותם למה שתמצו, והלא סוגיית ברורה בראשון של כתובות (דף ז':) מאי מברך וכו' וחותם בה מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין. וכן הוא במסכת כלה (פ"א), ואף מן הסברא אין נראה כדבריכם שמקדש ישראל משמע בקדושת כלל המצות, ואין זו חתימה מעין פתיחה, אלא צריך לחתום בחתימה שמעין פתיחה והוא קדוש עריות, וזו ודאי ע"י חופה וקדושין היא. ומ"מ אח"כ מצאתי הגירסא שלהם בחתימה זו בהלכות הרב אלפאסי ז"ל ספר דריות, אלא שעל כל פנים הדברים נראים כשימתנו ומן הטעם שכתבנו.

הענין השישי.

נהגו ג"כ בכל גלילותינו במת ביום טוב ראשון שאע"פ שהקבורה נעשית ע"י עממין, הוצאתו מיהא ומלטולו לצורך רחיצתו והנחתו במטה וגנייתו לקבר, הכל נעשה ע"י ישראל בלי שום פקפוק, ואין יד גוי כלל באמצע אלא בחפירת הקבר ובחזרת העפר שנגנו המת בקבר. וראו אותם התלמידים שהוזכרו וצווחו הרבה וערערו בדבר עד שספגו² עלי לומר היאך אתה נוהג בדבר זה, והרי אתם אמרו (שבת קל"ט. ביצה דף ו' וכו"ב) מת ביום טוב ראשון יתעסק בו עממין, ויתעסקו בו דרך כלל הוא נאמר, לא שנא בקבורה ולא שנא הוצאה ומלטול.

נמתי להם עכ"פ שמועה זו לא דברה אלא על חפירת הקבר שהוא איסור תורה, הא הוצאה ומלטול אינם אלא איסור חכמים ומותר לגמרי מדין כבוד הבריות, עד שראיתם חוככים לומר שאין דין כבוד הבריות נאמר אלא לכבוד החיים אבל לכבוד מתים לא, וההוא [שכבא] דהוה בדרוקרת

¹ וכן הוא ברב אלפס כתובות ועיין בר"ן שם שמביא דברי הרמב"ן בזה, ועיין במנהיג לאבן ירחי ובאבודרהם, וכן ברמב"ם ה' אישות פ"ג מ"ב.
² כן בכ"י ואולי צ"ל שאספו. או מענין מאן השיב מאן ספין (מו"ק כ"ח:)

דשרויה לאפוקי לכרמלית כדאיתא במסכת שבת (שנת צ"ד:) משום שלא יסריח הוא ולכבוד החיים שבבית, עד דאפיקתיה מאינהו (יבמות ס"ו:) מדין מת מצוה דלא כבוד החיים הוא ושרי, דכבוד הבריות סתמא אתמר לא שנא במתים ולא שנא חיים, ושמועת דמת ביו"ט ראשון גופה מוכחא דאחפירא דוקא איתמר, דקאמר עלה (ביצה ו') והאינדא דאיכא חבר חיישינן, ופרושן פרסיים שהיו את ישראל בעשיית מלאכתם והיו נשמטים מהם בימים טובים מצד האיסור, ואם יראו אותם חופרים בקרקע יהיו כופים אותם לשאר מלאכות¹ אלא אחפירה דהיא עבודת קרקע קאי.

וכן בשלישי לסנהדרין (סנהדרין כ"ו:) אמרו הנהו קבוראי דקבור מתיא ביו"ט ראשון שמתניהו רב פפא ולא איירי אטלסול להוצאה כלל שכל אלו בכלל נושאי המטה הם נכללים לא ברין קבוראי, ולא נקראו קברים אלא אותם שחופרים את הקבר. למדת שהשמועה מוכחת שלא נאמרה אלא בחפירה, ואע"ג דסתמא אתמרא ית עסקו בו ונראה לומר דיתעסקו לכל דבר משמע, אין זה כלום, שלא ראו עצמם צריכים להתירה אלא במה שאין כבוד הבריות דוחה אותו, כלומר יתעסקו בו עממים במה שהוא איסור תורה ואין כבוד הבריות דוחה. והראיה שהרי ביום טוב שני אמרו יתעסקו בו ישראל והוצרכו לתלות הטעם. משום דכחול שוויה רבנן. (ביצה ו') ומעם זה לא הוצרכו אלא לאיסור תורה ודקאמ' (שם) אפי' למיגד² ליה גלימא ולמיגו ליה אסא, כלומר אע"פ שהוא איסור תורה ושאין צרך בכך ולא הוצרך לומר אפי' חפירה דשמעתא גופה כהכי מיירי, וית עסקו בו עממין דוקא אקבורא. ואף מדברי הרב רבינו משה אתה למד כן, שהוא ז"ל כתב³ מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין ובי"ט שני יתעסקו בו ישראל, כלום דיתעסקו ישראל ביו"ט שני קאי אכלהו טילי, ויתעסקו עממין דיומא קמא דוקא אקבורה, לינח רוחיה דהכין אתגלי ליה דאָתון אָתון ומפלגין, וברור לן מילתא שפיר אנב אורחיה.

אף הם חזרו וצווחו שהרב הנוכר כתב שכל העושה כן טועה, והראו לי לשונו באחד מחבוריו⁴ דקאמר: ויש אומרים שלא הוצרכו עממים אלא לקבורה ולתפירת בגדים וכיוצא בהם מאבות מלאכות אבל טלמולו שרי ע"י ישראל, ולפי דעתי טעו בו בהוצאה טעו בטלמול וכו'. וחזרו וצווחו איך אתה נוהג קולא במה שהרב אומר שכל העושה כן טועה. נמתי להם סבורים אתם להשביע את הארי בקומץ ולמלא את הבור בקרמוב, שואל אני לכם לרופן מה אתון בה⁵, ואף הם השיבו שהם מתירין אותה במוחלט. נמתי להם וכן הדין, אלא היאך אתם אוכלים והרי רבינו

¹וכן מ"י רש"י שם.

²לפנינו בגמרא הגי' למיגו. וכן בס' האורה עמוד 72 הגי' למיגד.

³רמב"ם הלכות י"ט ס"א הכ"ג, וע"ש בהגהות טימוניות.

⁴עייין ספר תורת האדם להרמב"ן שער הוצאה (דפוס ויניציאה שנת שנה"ה דף ל"ו ע"ב)

⁵עייין יו"ד ס' י"ג סעיף ג' בהג"ה.

יעקב כתב שכל המתירה אינו אלא טועה גמור, ומאכיל מריפות בישראל. אלא בני באו ואומר לכם אין לדחות תורה וראיה, בשיחה חזקה של תלמיד חכם או במילתא יתירתא, עביד צורבא מרבנן דגזים ואוריתא מרחתא ליה, (תענית ד'). והאמת אינו נרתע לאחוריו אלא עומד לו במקומו. כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו. אלא הביאו לו ראיה על דברי הרב. חזרו ואמרו שהרב אומר שההוצאה איסור והרי הוא כהוצאות אבנים דלא אמרי' בהו מתוך שהותרה וכו' דלא [שייך] מתוך אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש דומה לאכילה¹ והביאו ראיה משמועה שבראשון של כתובות (כתובות ז'). מהו לבעול בתחלה בשבת ושרו ליה בסוגיא כיום טוב מתוך שהותרה חבורה לצורך וכו', ואע"ג דלענין פסקא אף בשבת שרי, מ"מ הסוגיא אתמרא הכי, ומקשו עלה אי הכי לישתרו כמגמר דמתוך שהותרה הבערה לצורך וכו', ותירץ לכל נפש דברן השווה לכל נפש וכו', אלמא דוקא אמרינן מתוך בהנאה דצורך אוכל נפש והנאה דגופו ממש ודומיא דאכילה, אבל היכא דליכא דומיא דאוכל נפש הרי הוא כהוצאת אבנים ופחות מהן. והראו לי דברי הרב שכך הם עד שגזר הרב אח"ו ואמר כבר במל מעמם בדין מתוך?

נמתי להם מאן יהיב לן מעפריה דרב ומלינן עיינין (תולין ס"ח). ואלו מעצמי באתי לחלוק, חלילה וחס, אלא שהייתי כובש פני בקרקע ומחזיק עצמי כנמלה אצל הארי, אלא שמכל מקום איני אלא כמחזיק בדברי הרבנים הגדולים שהיו בינותינו, ונהגו מעולם כמנהג זה, ושלחותא דידהו קא עבידנא, ומשיבותא דידהו אמינא מילתא, נברא חוינא ראייה לא חוינא², אדרבה אני תמיה על הרב היאך אמרה, והרי לבית הלל כל צורך מצוה מותר לכתחלה אע"פ שאין בהם הנאה, כגון קטן, לולב וספר תורה, וכן הדין בכל דבר הצריך לו לאיזה תשמיש. והרי מפתח לשמירת מה שבתוכו אע"פ שאין שם אוכלין מותר להביאה לכתחלה, וכן הדין בקטן להביאו לאמו או למניקתו אף שלא לצורך אכילה, וכן הוצאת אבנים מקורולות, והרי אמרו רב שרא לאפקי אתתיא משום דבעיתא, וכבר הארכנו בזה בדינין אלו בראשון של יו"ט, וכל שכן צד שיש זלוזל בהצאתו ושלטלו ע"י עממין שסרך צורך מצוה הוא, אע"פ שאין כאן מצוה גמורה. ואין ספק שכבוד הכריות דוחה, וא"כ לא במלה הסברא ולא המעם, וכבוד הרב במקומו מונח.

אף הם חזרו ובאו באיסור זה שמא מתוך כך יבואו לידי קבורה, ואין זה כלום, שאם כונתם לומר שמתוך ההוצאה יבואו לידי גניזה, הרי התרנו,

¹ זה לשון הרמב"ן בספרו הנ"ל.

² עייין כ"ו בספר הנ"ל דף ל"ו ע"ב.

³ עפ"י מליצתם נברא קא חוינא תיובתא לא חוינא כ"מ ט"ו.

ואף הגניזה אף היא בכלל המלטול היא, ואם כונתם לומר שיבואו לידי החפירה, אין זה חששא, שאין מועין בין אבות מלאכות לאיסורי סופרים, וכ"ש במקום שרבים מצוים, וכן אומרים בשם הרב שהוצאה צורך היא והתחלה, ואינו מבין שמכל מקום כל שאין בו איסור תורה כבוד הבריות דוחה, וחורו ואמרו שאין כאן כבוד הבריות הואיל וסופו ליקבר ע"י עממין¹, ואם על הגניזה הם אומרים כן הרי עליה אנו דנין, ואף הגניזה הותרה לנו, ואם מפני החפירה והחזרת העפר שבסוף, מ"מ אלו אין בהם נגיעה בנפשו של מת, אבל הוצאה ומלטול ורחיצה יש בהם נגיעה בנפשו, והרי זה זלזול. ואף בדבריהם ראיתי שלא אסרו ברחיצה ולא הזכירה בדבריהם כלל, איני יודע מה הם אומרים בה, ואם מתירין יתרו, מיהא הגניזה שאף היא אין בה אלא מלטול, ואם אסרין ומרחיצין ע"י עממין, רחמנא ליצלן.

חורו ומצאו ש הרב רבי אברהם ז"ל הלין אחד מן החכמים לכבודו עד יום טוב שני כדי שיתעסקו בו ישראל, ואלו היו יכולים ישראל למלטלו ולהוציאו, כל כך למה. אלא שנראה שמצד שאף הוצאתו ומלטולו נאסרו, ע"כ חשש לכבודו והלינו. נמתי להם, הגם לכבוש את המלכה עמי בבית², כל עצמנו להעמיד מנהגות שלנו וכל חביריו אנו סבונים, ואתם באים עלינו בכלי זינם? אלא הו יודעים שזו כבר קבלנוה וכתבתי בהבורינו ונודע לנו מצד קבלתינו. ואף הרב מורי שהיה מתלמידי תלמידיו, העיר לנו בו בשם רבותנו, שהיה שם בשעת המעשה שאדם גדול ומסויים היה, ולא רצה שיתעסקו אף בחפירת קברו אלא ישראל, אבל חכמי דורו נסתפקו בהוראתו וערערו עליו, ומהם שחשבו שכונת הרב לאסור קבורת עממים אלא באישתהו, וערערו עליו, ומה שערערו עליו הוא שהיו סבורים עליו שנמה לדברי רבינו שלמה ז"ל שכתב שלא פסקנו דאפי' לא אישתהי לא משהינן ליה אלא ביו"ט שני ולהעסק בו ישראל, הא ליום ראשון ולעממין כל דלא אישתהי משהינן ליה, וכדכתבה הרב בפ' תולין, (שבת קל"ט.) והוצאה מההיא דבני בשכר דאסרו להו אף בעממין, ואקשו (שם בגמרא) מעובדא דהוה במעון ביום טוב הסמוך לשבת [ולא ידענא] אי מלפניה אי מלאחריה, ואמר ר' יוחנן יתעסקו בו עממין עד דתריץ לההיא דבני בשכר מפני שאינן בני תורה, ואלמא דוקא שריא ר' יוחנן בעממין ביום טוב הסמוך לשבת, דאי מלפניה כבר נשתהא, ואי לאחריה איכא חשש אישתהווי, והא ודאי ליתא, דהכא סתמא קאמר יתעסקו בו עממין, ודין שהייה לא נזכר אלא ביום טוב שני, וכדקא מהדר רב אשי עלה וי"ט שני כחול שווה וכו', ובכלהו אמרינן אפי' לא אישתהי לא משהינן ליה, לא שנא יומא קמא ולעממים, לא שנא בתרא ולישראל, ואם איתא

¹ יעין ג"ז בתורת האדם ל"ו סוף ע"ג.

² כך אמר ר' יוסי לרשב"ג כלומר אתה מביישני בפני, פסחים ק'.

דמר וזטרא איזמא קמא קאי, הוה ליה לרב אשי לתרוצי דביום שני מיהא אע"ג דלא אשתהי הא בקמא¹ אלא עובדא דמעון עובדא הכי הוה, ומהם שהיו סוברים עליו כמו שהיה, שלכבודו הלינו שלא יתעסקו בו עממין אף בחפירת קברו, וערערו לומר שאין לבוץ מלאכה ליום טוב שני, ונוח היה להם ליקבר ע"י עממין בראשון, משיגרום לעצמינו אב מלאכה בשני, ועוד שהרי אין סרך כבוד לחפירת הקבר הואיל והוצאתו ומלמולו אף בראשון מותרת ע"י ישראל, הא מ"מ לא חשדו אדם לאיסור מלמול והוצאה כלל. סוף דבר לא נשארה להם טענה אלא שאין להתרים לעשות כנגד הרב כמה שכתב אסירו מפורש להריא, ונמתי להם אוקי גברא בהרי גברא, והראיתי להם לשון רבינו משה ז"ל כמו שכתבנוהו למעלה, וכן הראיתי להם שהרב הגדול ר' אשר² כתב בהריא בקונדרים החילוקין שבין יו"ט ראשון לשני דברים שזה נסחן: ולא עוד אלא שחבנו להקל אף לחזרת העפר, וכתבו בלשון זה: הוצאת המת וקבורתו, ר"ל גניזה לקבר וחזרת העפר לכסותו נראה שמוותרת ע"י ישראל אף ביום ראשון, הואיל ואין באלו איסור תורה וכו', שמעון דאמר כל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ואף לדעת הפוסקים כר' יהודה בהוצאה מיהא שארי, וזה לשוננו. אלא שהחזרת העפר מיהא נ"ל שהיא קולה יתירה [וכן] סתימת גומות, וראוי לאסור שאף לר' שמעון פטור הוא דקאמר הא לכתחלה אסור, הא באחרוני מיהא אין פקפוק בהיתרן. ואף הרב בעל המג"ת³ כתב, הוצאת המת על הכתף ביו"ט ראשון כבר פשט המנהג בהיתר, מדין מתוך שהותרה וכו' הואיל ואיכא צורך יו"ט או צורך מצוה, וכן רחיצתו אף בחמין במתוך שהותרה הבערה וכו', שאף הרחיצה צורך מצוה הוא לנקותו ולטהרו ולחבבו על נשאינו, והרב ר' יוסף בר גרשום⁴ כתב בחדושי יו"ט שלו בנוסח זה: קיימא לן דכל עבודת קרקע נאסרה ביו"ט והיינו דאמר רבא מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין כלומר בחפירת קברו, דגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה (כרכות י"ט): בלאו דלא תסור והילכך מותר לומר לגוי לך חפור, אבל הוצאתו ומלמולו ע"י ישראל מותרת דלא גרע מהוצאות כלים לבית הלל שלא לצורך אכילה ולא דמי להוצאות אבנים, דלית בהו שום צורך, ואם מחמה לצל מותר ע"י כבר או תינוק אף בשבת (שבת קמ"א) כ"ש ביו"ט ולצורך קבורה אף [בלא] כבר או תינוק, שהוצאת המת הוא צורך גדול וכבוד הבריות, ומה שצוה הרב הגדול להלין את המת לכבודו מ"מ ראשון לשני, לא שתאסר הוצאתו

¹כן בכ"י באיזה טעות.

²הוא רבינו אשר בן הרב ר' משולם, עיין שם הגדולים מערכת א' ס' 238, והראב"ד בספרו תמיד דעים ס' ק"כ העתיק הלכות יו"ט מלשון הר' אשר בהר' משולם זצ"ל ומביא שם מלה במלה מה שהביא הרב המחבר ז"ל כאן.

³יזכר בדברי הראשונים, חברו הר' דוד בר' לוי, עיין אוצ"ה ס"טן 1225, ועל כס' מגילה נדפס בלבוש תרס"ד.

⁴עיין גראס צד 421.

ומלטולו, אלא שאדם גדול בתורה היה, ולא רצה שיתעסקו עממין אף בחפירת קברו, מפני שאין זה כבוד המת במקומות הללו, ואעפ"כ דבר גדול עשה, שמוטב היה לדחות שבות ביום ראשון מעשיית אב מלאכה ביו"ט שני אחר שמת בראשון, אלא שלדעת הרב ביון דיו"ט שני כחול שוויה רבנן, אדרבה נוח להתיר בו כל מלאכה בשני בהיתר שבות שבראשון, אע"פ שמת בראשון, ויש מתירין ההוצאה והמלטול, אלא שמצריכין בו ככר או תינוק, ואין נראה כן. עכ"ל.

והרב ר' שמואל בר מרדכי ז"ל כתב בחבור איסור והיתר של"ג בנוסח זה: מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין בקבורתו אבל הוצאתו ומלטולו מותר ע"י ישראל הואיל ואיסור סופרים הוא משום כבוד הבריות לא אסרו ע"כ.

ובחדושי הרב ר' משה² בר' אברהם מן ההר כתב בנוסח זה: מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין, יש מפרשים לכל דבר ואף בהוצאתו ומלטולו, ולא ידענו מהיכן יצא להם כן דמלטול אף מחמה לצל מותר אף בשבת כ"ש ביו"ט לצורך קבורה בלא ככר, ואע"פ שיש מצריכים לככר אינו כלום וכן ההוצאה מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך בבית הלל, וכן כתב הרב ר' אשר עכ"ל.

וכן כתב ברוב החדושין שבכל הארצות הללו והדברים ברורים, ושאר דברים שבדינין אלו וקצת מחלוקת שבעניני שמועה זו לקצת מפרשים קדומים, כבר כתבנו הכל בפרושינו ובחברנו הגדול. אלא שאין הכונה עכשיו אלא באותם הדברים שאותם התלמידים חלוקים בהם עלינו מצד קבלתם, אלא שאף אחר הדברים שהוזכרו חוזרים ומערערים שמכל מקום ראוי לנו להחמיר בכל מקום שמצינו גדולי עולם חלוקים בו. נמתי להם במה דברים אמורים בזמן שהשנים כתקונן וישראל שרויים בבטחה, אבל עכשו בעונותינו נתפשט הנלות הרבה ורבו הצרות, ובארצות הללו אין לנו עממין שתהא ידינו שולטת עליהם להביא את המתים שלנו לעיני כל שבניהם, ודי לנו כשנמצא מהם לחפור את הקבר שמקום חפירתו חוץ לעיר ונתעלם מן העין. וא"ת להוליכו על החמור, אהה! והאיד? הלקיים על עצמנו קבורת חמור יקבר? (וימיה כ"ב י"ט). ומה שאתם עושים סעד שראוי להחמיר בכל מקום שגדולי עולם מחמירים, אף אני אומר הרי צרתך בבבל³ שא"כ אף אתה תצטרך להחמיר שלא לקברו בשני אלא ע"י עממין, שהרי רב אחא כתב בהדיא בשאלתות של"ג, דכל דאיכא עממין אף בשני לא יקבר ע"י ישראל אלא

י"א מצאתי נרשם לא בש"הג ולא באוצ'הם לא מחברו ולא ספרו זה. ועיין נראם
עיר Apt צד 37.

יכן בכ"י ובל"ס צ"ל ר' שלמה.

יהודיות י"א: ור"ל בבבל יש נשיא שהוא מושל עליך.
י"עוין הגהות מיימוניות ברמ"בם הלכות יו"ט פ"א הכ"ג.

ע"י עממין, ולא אמרו יתעסקו בו עממין אלא היכא דליכא ישראל מה שאין כן בראשון דהתם ליכא עממין אין קוברין אותו ישראל. ואף ר"ת ז"ל אוסר שלא יתעסקו בו ישראל כלל אף בשני, ומדאמרינן בשבת פרק תולין (שבת קל"ט.) שלח להו רב מנשה לבני בשכר מיתא לא יתעסקון ביה לא ביו"ט ראשון ולא ביו"ט שני, ומסיק מעמא לפי שאינן בני תורה, ועשאנו הרב ז"ל עמי הארץ מק"ו של בני בשכר, כלומר דכ"ש דאנן לאו בני תורה אנן¹ וכן הרב ר' אשר² כתב שלא הותר יו"ט שני ע"י ישראל אלא ביום שהוא ראוי להיות חול כגון בשני של ראש השנה ושל עצרת ושל ימים אחרונים של פסח וסוכות, אבל יו"ט שני של ימים הראשונים שבפסח וסוכות שהיה ראוי להיות חול המועד אסור. וממה שאמרו במס' מועד קמן שאמרו שהיו³ חופרין כוכין וקברות במועד. ואף רבינו שלמה ז"ל כתב במס' שבת (שבת קל"ט.) דהא דאמר רב אשי דלא בעינן אישתהי דוקא ביו"ט שני אבל בראשון בעינן אשתהי או חשש שישתהא כגון יו"ט הסמוך לשבת. וא"כ כשתצטרף את כולם נמצא ענין השמועה בטל לגמרי, אלא כל דבר ודבר נותנים לו מדור לפי כבודו והכרעה לפי ענינו, ואין נושאים פנים לא לחכם ולא לרב ולא לגאון אלא אומרים לכל אחד ואחד מהם תלי כפי בשמעתך ושלחה⁴ זאי לא הרי צרתך בכל (הוריות י"א.) רב תנא הוא ופליג ורב תנא הוא ופליג (גיטין ל"ה.) וקושטא בדוכתיה קאי, מר נחית ליה מהאי גיסא ומר נחית ליה מהאי גיסא וכולהו אעיקריהו קימא, ומנהגם של אבות תורה היא, וכ"ש בון, שכל שדברים אלו ע"י עממין הוא קלון גדול וזילותא יתירא, וראוי לעשותם ע"י ישראל. יתכבדו מכובדים קדושי עליון (ברכות ס').

הענין השביעי.

נהגו בכל גלילותינו אלה, להיות הכלה טובלת תוך שבעת ימי חופה באיזה יום שכלתה בו ספירת שבעת הנקים, אע"פ שהיא עדיין תוך שבעה לחתימת הכתובה, וצווחו עלינו אותם התלמידים שהוכרנו, על שאין אנו מצריכין אותה לספור ז' נקיים מיום שנחתמה הכתובה מחשש דם חמוד, והביאו ראיה ממה שאמרו באחרון של נדה (נדה ס"ג.) תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה שתשב [שבעה] נקיים, ואמרו שם רבונא איעסק ליה לבריה בי רב

¹ עיין תוספות ביצה ו' ע"א ד"ה והאירנא, ושבת קל"ט: ד"ה יו"ט שני, שכתב שם שמעשה היה בעיר מלאון (Melun) שרצו להתעסק במת ביו"ט שני ונער בהם ר"ת ושלח להו בני בשכר אינן בני תורה, ואתם בני תורה! ע"ש.

² עיין בדף ל"ו בהערה I.

³ צ"ל שאין חופרין וכו', מו"ק ח': במשנה.

⁴ יבמות ס': ועיין פרש"י שם.